

Inventarisatie good practices SDG's op basis van de vragenlijst

Reactie op de vragenlijst

Op 13 mei 2020 heeft het bestuur van de MBO Raad tijdens haar ledenvergadering het SDG Charter ondertekend en daarmee maakt de MBO Raad officieel onderdeel uit van de SDG Community. Tijdens deze vergadering werd onder meer afgesproken dat de MBO Raad jaarlijks de good practices van haar leden inventariseert en zichtbaar maakt. Eind 2020 heeft de MBO Raad middels een vragenlijst een eerste inventarisatie gedaan van de SDG activiteiten op scholen. In totaal hebben 24 scholen de vragenlijst ingevuld. Uit de antwoorden blijkt dat er veel mooie initiatieven zijn, hiervoor hartelijk dank. U heeft in de FSR werkgroep ook aangegeven dat u behoefte heeft aan voorbeelden en inspiratie. Vanuit die behoefte wordt deze compilatie van de antwoorden op de vragenlijst met u gedeeld binnen het FSR netwerk.

Vervolgstappen

Vanuit de antwoorden van de vragenlijst willen we graag in contact komen met enkele scholen om de genoemde voorbeelden uit te werken tot een 'good practice'. Deze good practices willen we vervolgens publiceren en beschikbaar stellen aan alle mbo-scholen. De vorm hiervoor is nog niet bepaald.

Leeswijzer inventarisatie

De inventarisatie is ingedeeld aan de hand van de 17 SDG's. Per SDG staat kort vermeld hoe het mbo mee werkt aan het behalen van het doel, gevolgd door voorbeelden die genoemd zijn. Sommige activiteiten vallen onder meerdere SDG's en zullen dus ook vaker in de inventarisatie terugkomen. In enkele gevallen wordt er terugverwezen naar eerdere SDG's. Hier is voor gekozen om de voorbeelden per SDG overzichtelijk te houden. U kunt zo per hoofdstuk zien welke activiteiten onder een SDG vallen.

Er is een school 17 en 18 benoemd vanwege het ontbreken van de naam van de school, uiteraard horen we graag welke scholen dit betreffen.

We hopen u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd. Deze inventarisatie is opgesteld in afstemming met Nihat Yilmaz en Jet Tuinstra als onderdeel van mijn stageopdracht. Mocht u aan de hand van dit document vragen hebben of behoefte hebben aan informatie over de SDG's kunt u tot en met juni contact met mij opnemen via r.vangrevengeoed@mboraad.nl.

Renzo van Grevengoed

1 SDG 1: Beëindig armoede overal en in al haar vormen

Mbo's kunnen op verschillende manieren bijdragen aan het beëindigen van armoede in Nederland en wereldwijd. Door studenten financieel en materieel te ondersteunen, bewustwording te creëren en samen te werken in de regio wordt op de volgende manieren bijgedragen aan het behalen van SDG 1:

Ondersteuning van studenten:

Een groot deel van de scholen die heeft geantwoord op de vragenlijst ondersteunt studenten financieel en materieel door middel van ondersteuningsfondsen of coulanceregelingen voor een bijdrage in het cursusgeld, het mogelijk maken van een stage en/of de aanschaf van leermiddelen voor studenten. Ook worden studenten waar nodig begeleid naar ondersteunende organisaties (ROC Nova College, Aeres Groep, Lentiz, ROC Rivier, ROC Midden Nederland, Zadkine, Alfa-college, Noorderpoort, school 17, Regio College, Rijn IJssel, Onderwijsgroep Tilburg, Scalda, Curio, Yuverta).

Bewustwording in het onderwijs:

Armoedeproblematiek in het binnen- en buitenland en soortgelijke onderwerpen (bijvoorbeeld schuldenproblematiek) worden aangekaart in het onderwijs. Dat gebeurt bijvoorbeeld via het burgerschapsonderwijs (ROC Nova College, Mediacollege Amsterdam, Terra, Noorderpoort), of in de lesmodule duurzaamheid (Curio).

Samenwerking met partners:

Mbo's zijn betrokken bij projecten van partners die bijdragen aan de bestrijding van armoede onder de studenten en in de regio. Hieronder staan een aantal voorbeelden van partnerschappen en samenwerkingen die terugkwamen in de vragenlijst:

- Samenwerking met de voedselbank (ROC van Twente, Lentiz, Mediacollege Amsterdam, ROC Nijmegen, Terra, SintLucas, Yuverta, Alfa-college, Noorderpoort, Regio College, Onderwijsgroep Tilburg, Koning Willem 1 College).
- [Stichting Leergeld](#) (Koning Willem 1 College, Lentiz, Noorderpoort, Rijn IJssel, Alfa-college, Onderwijsgroep Tilburg).
- IMPACT@ORIGIN-programma van Maas (Deltion College).
- Deelname aan het programma [Gelijke Kansen](#) (ROC Nijmegen).
- Initiatief waarbij studenten koken voor daklozen (ROC Nijmegen).
- Relatie met kringloopwinkels (Lentiz, Koning Willem 1 College).
- Schenking van materiaal aan partnerscholen in het buitenland (Lentiz, ROC Rivier, Onderwijsgroep Tilburg)
- Samenwerking met schuldhulpverlening ter bewustwording van financiële problemen onder studenten (Mediacollege Amsterdam met [SOMOSA](#)).
- Preventiewerk richting student via project [School & Schuld](#) (Mediacollege Amsterdam).
- Deelname aan [Pact poelenburg](#) ter bestrijding van regionale kinderarmoede (Regio College).
- Meerdere mbo's dragen bij aan armoedebestrijding in Nederland en wereldwijd door middel van donaties aan bijvoorbeeld regionale stichtingen (€3156,- door Mediacollege Amsterdam aan stichting [SINA](#)), goede-doelen acties en projecten in binnen- en buitenland voor mensen

onder de armoedegrens (SintLucas, Alfa-college, Regio-college, Lentiz, Onderwijsgroep Tilburg, Koning Willem 1 College).

- Ondersteuning in andere landen door middel van projecten of kennisdeling (Yuverta, Koning Willem 1 College).
- Bereiding van ene kerstdiner door de horeca-afdeling (Koning Willem 1 College).
- Mogelijkheid om kerstpakket te doneren (ROC van Twente).

2 SDG 2: Beëindig honger, bereik voedselzekerheid en verbeterde voeding en promoot duurzame landbouw

In Nederland is honger een minder groot probleem dan in andere landen. De bijdrage die mbo's leveren voor SDG 2 bestaat uit het bieden van gezonde voeding op scholen, het stimuleren van bewustwording onder studenten en het samenwerken met partners in de regio om duurzame landbouw te promoten.

Gezonde en betaalbare voeding voor studenten:

- Een groot deel van de scholen die heeft gereageerd op de vragenlijst neemt deel aan het programma [Gezonde School](#). Door middel van dit programma wordt studenten gezonde voeding aangeboden. Scholen kunnen een gezonde schoolkanteschaal behalen als bevestiging van een duurzame en gezonde catering (ROC Nova College, Aeres Groep, Albeda, Lentiz, Mediacollege Amsterdam, Zadkine, Alfa-college, Noorderpoort, Regio College, Rijn IJssel, Deltion College, Koning Willem 1 College).
- Toepassing van een '8 tot 8' concept waarbij maaltijden onderdeel zijn van de naschoolse lessen (Lentiz).
- In schoolkantines is er een toenemend aanbod van vegetarische producten (Alfa-college, ROC Rivier).
- Catering op sommige scholen is gericht op personen met een klein besteedbaar inkomen (Regio College). Dat kan bijvoorbeeld door het aanbieden van een daghap voor een lage prijs gemaakt door de koksopleiding (Zadkine).

Bewustwording en kennisdeling door middel van onderwijs

- Onderwerpen als honger, voedselzekerheid, voedingskwaliteit en duurzame landbouw worden behandeld in de curricula (Aeres Groep, Noorderpoort, Yuverta), in het burgerschapsonderwijs (Rijn IJssel) en in keuzedelen duurzaamheid (Curio).
- Scholing van het personeel op het thema voeding (Albeda).
- Kennisdeling met binnen- en buitenland (Aeres Groep, Lentiz).
- Kennisdeling op het gebied van veehouderij, fruitteelt, groenteteelt en aquaponics in ontwikkelingslanden (Sri-Lanka, India, Jordanië, Myanmar, Zuid-Afrika) (Yuverta).
- In het beroepsonderwijs wordt door middel van practoraten onderzoek gedaan onder de noemers Natuurinclusieve Landbouw (Terra), Circulaire Agribusiness (Yuverta) en in de toekomst Levende Bodem (Yuverta) en Innovatie in de Korte Keten (Yuverta).

Samenwerking met partners

Mbo's zijn betrokken bij projecten met partners die bijdragen aan de bestrijding van honger in de regio en wereldwijd, en duurzame landbouw stimuleren. Hieronder staan voorbeelden van samenwerkingen en partnerschappen die terugkwamen in de vragenlijst:

- Samenwerking met de voedselbank (ROC van Twente, Lentiz, Mediacollege Amsterdam, ROC Nijmegen, Terra, SintLucas, Yuverta, Alfa-college, Noorderpoort, Regio College, Onderwijsgroep Tilburg, Koning Willem 1 College).
- Initiatief waarbij studenten koken voor daklozen (ROC Nijmegen).
- Partnerschap met [Food Innovation Academy](#) (Lentiz).
- Deelname [Green Deal Natuurinclusieve landbouw](#) (Yuverta).
- Deelname [Circulair Friesland](#) (Aeres Groep).
- Deelname [Spark the movement](#) (Aeres Groep).
- Kennisdeling over voedselverspilling tijdens praktijkonderwijs in samenwerking met Hanos (ROC Nijmegen).
- Verschillende initiatieven voor duurzame landbouw (bijvoorbeeld alternatieve teelten, Zilte Teelt, 'blauwe groenten in blauwe stad' in samenwerking met boeren (Terra, Noorderpoort).
- Deelname [Rabobank Food Forward](#) (Noorderpoort).
- [Moestuinenproject](#) waarbij arme gezinnen worden voorzien van zaden waarmee zij hun eigen groentetuin kunnen aanleggen (Yuverta).
- Samenwerking met boeren t.b.v. ontwikkeling van alternatieve inkomstenbronnen zoals sedum en kardoen (Yuverta).

3 SDG 3: Verzeker een goede gezondheid en promoot welvaart voor alle leeftijden

Het mbo draagt op meerdere manieren bij aan een goede gezondheid van zowel de studenten als het personeel. Door gezonde voeding aan te bieden in schoolkantines, een schone schoolomgeving te creëren, actief bezig te zijn met preventie en behandeling van misbruik van verslavende middelen en de fysieke en mentale gezondheid van werknemer en student te bevorderen dragen mbo's op de volgende manieren bij aan het behalen van SDG 3:

Gezonde voeding:

- Een groot deel van de scholen die heeft gereageerd op de vragenlijst neemt deel aan het programma [Gezonde School](#). Door middel van dit programma wordt studenten gezonde voeding aangeboden. Scholen kunnen een gezonde schoolkantineschaal behalen als bevestiging van een duurzame en gezonde catering (ROC Nova College, Aeres Groep, Albeda, Lentiz, Mediacollege Amsterdam, Zadkine, Alfa-college, Noorderpoort, Regio College, Rijn IJssel, Deltion College, Koning Willem 1 College).

Gezonde omgeving:

- Schoolterreinen van het mbo zijn sinds 1 augustus 2020 rookvrij.
- Op meerdere scholen hangen vriendelijke CO2-meters ter bevordering van de luchtkwaliteit (ROC Nova College, Lentiz).
- Sommige mbo's nemen het initiatief om binnen en buiten de schoolgebouwen een groene omgeving te creëren (Lentiz).

Preventie en behandeling misbruik verslavende middelen:

- Preventiewerk richting de student om verslaving en misbruik van verslavende middelen te voorkomen: drugs, gamen en gokken (Mediacollege Amsterdam).
- Genotsmiddelenbeleid (Mediacollege Amsterdam).

Bevordering fysieke en mentale gezondheid

- Beschikbaar stellen of financieel aantrekkelijk maken van fietsen voor werknemers (ROC Nova College, Aeres Groep, Lentiz).
- Programma 'Grip op je leefstijl' voor studenten die moeite hebben gezondere keuzes te maken (ROC van Twente).
- Beschikbaar stellen van de schoolgymzaal na schooltijd om gratis te kunnen sporten (Lentiz, Deltion College).
- Vitaliteitsprogramma voor alle medewerkers (Mediacollege Amsterdam).
- Integriteitscode en anti-pestbeleid (Mediacollege Amsterdam). Consortium tegen cyberpesten (Mediacollege Amsterdam). Preventiewerk dip en depressie (Mediacollege Amsterdam).
- Mindfulness training aangeboden door Zorgtrajectbureau op inschrijving van studenten (Mediacollege Amsterdam).
- Health check voor medewerkers (Koning Willem 1 College).

- Programma Integraal gezondheid management IGM (Deltion College).
- Het aanbieden van evenementen, trainingen, workshops en informatie door middel van [Nova Fit](#) (ROC Nova College).
- Nordwin Fit programma (Aeres Groep).
- Aanbieden Livvit pakket (Aeres Groep).
- HR programma Fit in je loopbaan (BRAVVOO thema's) (ROC van Twente).

4 SDG 4: Verzeker gelijke toegang tot kwaliteitsvol onderwijs en bevorder levenslang leren voor iedereen

Als onderwijsinstelling speelt mbo een cruciale rol in het behalen van SDG 4. Door iedereen gelijke toegang te geven tot onderwijs en studenten kennis en vaardigheden mee te geven op het gebied van duurzaamheid draagt het mbo op de volgende manieren bij aan het behalen van SDG 4:

Verzeker gelijke toegang

- Een groot deel van de scholen die heeft geantwoord op de vragenlijst ondersteunt studenten financieel en materieel door middel van ondersteuningsfondsen of coulanceregelingen voor een bijdrage in het cursusgeld en/of de aanschaf van leermiddelen. Ook worden studenten waar nodig begeleid naar ondersteunende organisaties (ROC Nova College, Aeres Groep, Lentiz, ROC Rivier, ROC Midden Nederland, Zadkine, Alfa-college, Noorderpoort, school 17, Regio College, Rijn IJssel, Onderwijsgroep Tilburg, Scalda, Curio).
- Aanbieden van stageplaatsen voor buitenlandse studenten (Deltion College, ROC van Twente).

Kwaliteitsvol onderwijs

- Binnen het mbo wordt het thema duurzaamheid op verschillende manieren verwerkt in het onderwijs. Dat gebeurt in de vaste curricula, Maatwerk, via keuzedelen, in het burgerschapsonderwijs en door het aanbieden van aanvullende cursussen en opleidingen buiten het reguliere onderwijs om.
- Meerdere mbo's zijn [Eco-Schools](#) en stimuleren studenten om duurzaam te denken en doen. [Hier](#) staan alle Eco-Schools in het mbo.
- Lentiz ondersteunt het onderwijs in Suriname.
- ROC van Twente ondersteunt mbo-onderwijs in Liberia.
- Sinds 2019 wordt de [SustainaBul MBO](#) jaarlijks georganiseerd door de Coöperatie [Leren voor Morgen](#). In 2020 deden 19 scholen mee aan deze ranking.

Bevorderen levenslang leren

- Deelname aan het programma Leven Lang Ontwikkelen (ROC Nova College).
- Aanbieden van opleidingen in de [Derde Leerweg](#) waarmee maatwerk wordt geleverd voor volwassenen (Lentiz).
- Alumnibeleid (Yuverta).

5 SDG 5: Bereik gendergelijkheid en empowerment voor alle vrouwen en meisjes

Het mbo draagt als werkgever en onderwijsinstelling op verschillende manieren bij aan een gelijke positie in de samenleving voor vrouwen en meisjes. Gendergelijkheid binnen de organisatie kan op meerdere manieren worden gewaarborgd. Daarnaast heeft gendergelijkheid een plaats in het onderwijs door middel van activiteiten die zorgen voor bewustwording bij docenten en studenten.

Gendergelijkheid binnen de organisaties

- Onderteken van de Charter Diversiteit en samenwerking met de organisatie Diversiteit in Bedrijf om in te zetten op een krachtige visie (Albeda).
- Steeds meer vrouwen in hoge functies (Lentiz, Zadkine), en als rolmodellen in de techniek (ROC Rivior).
- Portefeuillehouder diversiteit (Zadkine).

Gendergelijkheid in het onderwijs

- Deelname project 'Meer meisjes in mbo-techniek' (ROC van Twente, ROC Rivior).
- Kanselijkheid via kwaliteitsagenda mbo (Aeres Groep).
- Lessen over gendergelijkheid in het burgerschapsonderwijs of door gasten (Terra, ROC Midden Nederland, Zadkine, Alfa-college, Noorderpoort, Regio College, Lentiz, Koning Willem 1 College), LOB-lessen en coachgesprekken (Yuverta).
- Gastlessen over diversiteit en gendergelijkheid (Aeres Groep, 18).
- Extra aandacht voor het werven van meisjes bij de opleiding Software Developer en stimuleren van bewustwording onder docenten t.a.v. de 'branding' naar vrouwen/meisjes (door inspiratiebezoek aan Codam) (Mediacollege Amsterdam).
- Ontwikkeling game door Software Developer om meisjes kennis te leren maken met programmeren aan de hand van fashion (Mediacollege Amsterdam).
- Deelname aan het programma [Gelijke Kansen](#) (ROC Nijmegen).
- Organiseren van speciale meidendagen (Yuverta).
- Conciërges hebben maandverband e.d. indien dames deze nodig hebben en dit zelf niet hebben (MBO Utrecht).
- Diversity Day 2020 (Albeda, Alfa-college).
- Inzet/ondersteuning van [VHTO](#) (ROC van Twente).

LHBTI+

- Uithangen regenboogvlag (Aeres Groep, Lentiz, Noorderpoort, Regio College, Koning Willem 1 College).
- Deelname aan Paarse vrijdag (ROC van Twente, Lentiz, Mediacollege Amsterdam, ROC Rivior, Terra, Cibap, SintLucas, Noorderpoort, school 18, Regio College, Curio, Koning Willem 1 College).
- Genderneutrale toiletten (ROC van Twente, Mediacollege Amsterdam, Terra, Cibap, SintLucas, school 18, Onderwijsgroep Tilburg).

- Protest Catwalk (Mediacollege Amsterdam).
- Pride week met allerlei media-uitingen ter bevordering acceptatie LHBTQ+ community (Mediacollege Amsterdam).
- Aandacht voor Coming Out Day (ROC Nijmegen).
- Samenwerking/convenant met Schools Out (ROC Nijmegen).
- Deelname aan de [Week van de Liefde](#) (ROC Nijmegen).

6 SDG 6: Verzeker toegang tot duurzaam beheer van water en sanitatie voor iedereen

Mbo's bieden alle studenten en docenten toegang tot veilig en schoon drinkwater en sanitair. Daarnaast zijn meerdere mbo's bezig met het verduurzamen van het waterbeheer, en wordt kennis op dit gebied opgenomen in het onderwijs en gedeeld met het buitenland.

Toegang watervoorzieningen

Schoollocaties zijn voorzien van watertappunten (ROC Nova College, Aeres Groep, ROC van Twente, ROC Nijmegen, ROC Rivor, Terra, Cibap vakschool voor vormgeving, MBO Utrecht, ROC Midden Nederland, SintLucas, Alfa-college, Noorderpoort, school 17, school 18, Regio College, Rijn IJssel, Onderwijsgroep Tilburg, Scalda, Curio, Yuverta).

Duurzaam waterbeheer

Verschillende initiatieven dragen bij aan de verduurzaming van het waterbeheer op schoollocaties:

- Regentonnen op schoolpleinen (Aeres Groep).
- Waterbesparende sanitaire voorzieningen (toiletten, kranen) (Lentiz, MBO Utrecht, ROC Midden Nederland, SintLucas, Zadkine, Noorderpoort, Regio College, Koning Willem 1 College).
- Het plaatsen van infiltratiekratten (SintLucas).
- Gebruik van grijswatersystemen (Noorderpoort, Onderwijsgroep Tilburg, Deltion College).
- Betrokken bij [CIV Water](#) (Terra)
- In kaart brengen van watergebruik in samenwerking met Blue Terra Energy Experts, met als doel verbruik te reduceren (Mediacollege Amsterdam).
- Biologische waterzuivering door middel van een helofytenfilter (Yuverta).
- Plaatsing van waterplein wat het water opvangt ten tijde van extreme regenval (Zadkine).

Onderwijs, onderzoek en kennisdeling:

- Aanbieden van opleiding Water en Milieu (Aeres Groep).
- Aanbieden van opleiding Watermanagement (Yuverta).
- Gastlessen over waterschap (Curio).
- Kenniscentrum [Blauwe Hotspot](#) (Yuverta).
- Kennisdeling met partnerlanden vanuit de opleiding MBO Watermanagement (Lentiz).

Projecten

- Deelname aan het project [Waterklaar](#) in samenwerking met onder andere het kenniscentrum natuur en leefomgeving (Yuverta).
- Klimaatproject met onder andere wadi's (Alfa-college).
- Project 'schoon water en hygiëne' voor kansarme kinderen in Nederland en ontwikkelingslanden (Terra).
- Studentprojecten van de opleiding MWM in ontwikkelingslanden (plaatsen van putten en pompen). Excellentieprojecten in: Go for Afrika, Vietnam, Zuid-Amerika (Onderwijsgroep Tilburg).
- Foundation [Made Blue](#) (Deltion College).

- Internationale projecten met het bouwen van dammen en sanitair in Kenia (Koning Willem 1 College).

7 SDG 7: Verzeker toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie voor iedereen

Met het oog op het Klimaatakkoord is SDG 7 een van de belangrijkste Duurzame ontwikkelingsdoelstellingen. In het mbo gebeurt veel om de energietransitie te realiseren. Met name op het gebied van duurzame energieopwekking- en inkoop, warmte, isolatie en energiebesparing, bouw en onderwijs zijn mooie activiteiten benoemd.

Duurzame energieopwekking en -inkoop:

- Veel schoollocaties zijn voorzien van zonnepanelen (ROC Nova College, Aeres Groep, Lentiz, ROC Rivier, Terra, Zadkine, Alfa-college, 18, Yuverta, Rijn IJssel, Onderwijsgroep Tilburg, Scalda, Curio, Albeda, ROC Midden Nederland, Noorderpoort, Koning Willem 1 College).
- Zadkine heeft een windturbine geplaatst in samenwerking met Gemeente Rotterdam.
- Stroom wordt duurzaam ingekocht (Lentiz, ROC Nijmegen, ROC Rivier, Cibap, Regio College, Yuverta, SintLucas) of de mogelijkheden daarvoor worden onderzocht (Koning Willem 1 College).

Warmte, isolatie en energiebesparing:

- Op een groot aantal locaties wordt gebruik gemaakt van WKO's in combinatie met warmtepompen (MBO Utrecht, SintLucas, Alfa-college, school 18, Regio College, Rijn IJssel, Curio, Lentiz, ROC Nijmegen, Onderwijsgroep Tilburg, Noorderpoort).
- Steeds meer schoollocaties zijn aangesloten op stadsverwarming (Zadkine, Albeda). Een aantal scholen is hier op dit moment mee bezig of is aan het oriënteren op de mogelijkheden (school 17, Mediacollege Amsterdam, Rijn IJssel, Koning Willem 1 College).
- Energiegebruik wordt gemonitord met als doel de energie-efficiëntie te vergroten (ROC Nova College, Mediacollege Amsterdam, MBO Utrecht, Scalda, SintLucas, Noorderpoort, Koning Willem 1 College).
- CO₂ uitstoot wordt gemonitord met als doel uitstoot te beperken (Alfa-college, Yuverta, Rijn IJssel).
- Gebouwen worden geïsoleerd (Aeres Groep, ROC Nova College, Albeda, Noorderpoort).
- Twee- en driedubbel glas (Koning Willem 1 College).
- Gebouwen worden voorzien van LED verlichting (Noorderpoort, Albeda, ROC Nijmegen, Alfa-college, Koning Willem 1 College).
- Gebouwbeheersystemen die de gebouwen smart verwarmen, koelen, ventileren en verlichting (Koning Willem 1 College).
- Onderzoek naar geothermie in samenwerking met de gemeente (Deltion College).

Verbouwingen en Nieuwbouw:

- Bij verbouwingen worden duurzaamheidseisen gesteld door bijvoorbeeld energiebeperkende maatregelen te integreren (MBO Utrecht, Alfa-college, Lentiz, ROC Rivier, Mediacollege Amsterdam, Terra, Onderwijsgroep Tilburg, Albeda, ROC Midden Nederland).

- Bij nieuwbouw worden duurzaamheidseisen gesteld (Yuverta, Rijn IJssel, Onderwijsgroep Tilburg, Curio, Lentiz, ROC Rivier, Mediacollege Amsterdam, Terra, Albeda, ROC Midden Nederland). Een nieuw schoolgebouw in Emmen is bijvoorbeeld energieneutraal (Terra).

Onderwijs:

- Nieuwe opleiding Commercieel Energietechnicus om energietransitie in de regio te bevorderen (Alfa-college).
- Studenten Technicus Engineering krijgen les over duurzame energiebronnen (Alfa-college).
- Keuzedeel duurzaamheid op niveau 2,3 en 4 (Alfa-college).
- Via AC Duurzaam werken studenten van het Alfa-college voor externe opdrachtgevers op het terrein van energie en duurzaamheid.
- Door middel van EnergyEducation leren studenten techniek over Smart Energy Management (Alfa-college).
- Mogelijkheid tot specialisatie Water en Energie binnen niveau 4 opleiding Stad en Mens (Yuverta).
- Binnen Onderwijsgroep Tilburg is het instructielokaal van de opleiding WMW volledig gericht op duurzame energietoepassing.
- Bieden van ondersteuning voor studenten bij projecten energie in de landbouw (Terra).

Projecten en partnerschappen:

- Bij ROC Nijmegen is op het dak van één van de locaties een proeftuin voor de energietransitie gerealiseerd. Studenten, docenten en bedrijven van bouw, infra en ICT werken met elkaar aan de energietransitie door te experimenteren en werken met duurzame energieopwekking.
- Deelname aan project Gas2.0 van Energy College, een regionaal initiatief waarmee onderwijsinstellingen, bedrijfsleven en overheden energie-onderwijs ontwikkelen en een nieuwe arbeidsmarkt scheppen met het oog op het dichtdraaien van de gaskraan in 2030. (Alfa-college, Terra).
- Deelname aan [Fieldlab Practice](#) waarbij studenten leren om bestaande woningen energetisch te verbeteren, samenwerking met bedrijven in de regio voor de energietransitie (Alfa-college).
- Windmolenproject (Onderwijsgroep Tilburg).

8 **SDG 8: Bevorder aanhoudende, inclusieve, en duurzame economische groei, volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor iedereen**

Het mbo draagt bij aan SDG 8 door waardig werk te bieden aan haar personeel. Daarnaast stelt het mbo haar studenten in staat op een duurzame manier te innoveren en te ondernemen. Op die manier draagt het mbo bij aan toekomstige economische groei die is ontkoppeld van milieuvervuiling.

Aanbieden van waardig werk

- Focus op een duurzame inzetbaarheid van het personeel (Aeres Groep, Lentiz, ROC Rivior, Zadkine, Alfa-college, Curio, Koning Willem 1 College).
- Door het aanbieden van participatiebanen in onder andere catering, schoonmaak en post biedt het mbo mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt toegang tot waardig werk (ROC Nova College, ROC van Twente, ROC Nijmegen, Alfa-college, Noorderpoort, ROC Rivior, 17, Regio College, Rijn IJssel, Scalda, Onderwijsgroep Tilburg, Lentiz).
- Door producten voor schoolkantines en medewerkersruimtes Fairtrade in te kopen wordt waardig werk in ontwikkelingslanden verzekert (ROC Rivior, Lentiz, Noorderpoort, ROC Midden Nederland, Alfa-college, Regio College, Koning Willem 1 College).

Onderwijs

Door duurzaamheidsthema's op te nemen in het onderwijs bereidt het mbo toekomstige ondernemers voor om duurzaam te handelen en te denken. Daarmee draagt het mbo aan de ontkoppeling van economische groei van milieuvervuiling in de toekomst. Meer voorbeelden over hoe duurzaamheid in het beroepsonderwijs is opgenomen zijn te vinden onder SDG 4. Hieronder staan een aantal concrete voorbeelden waarbij duurzaam ondernemen is opgenomen in het onderwijs:

- Ondernemersloket voor student ondernemers met aandacht voor maatschappelijk verantwoord ondernemen (Mediacollege Amsterdam).
- Keuzedeel Biologische Bedrijfsvoering (Terra).
- Samenwerking met [Midpoint Brabant](#) om duurzaam ondernemen te stimuleren (Onderwijsgroep Tilburg).

9 SDG 9: Bouw veerkrachtige infrastructuur, bevorder inclusieve en duurzame industrialisering en stimuleer innovatie

Door het thema duurzaamheid op te nemen in het onderwijs bereidt het mbo studenten voor om duurzaam te denken en te handelen. Daarnaast werken mbo's in verschillende netwerken samen in de regio om innovatie te bevorderen. Voorbeelden van bijdragen van het mbo op het gebied van innovatie in de voedingsindustrie en de energiesector staan vermeld onder SDG 2 en SDG 4. Voorbeelden van innovatie binnen andere industrieën staan hieronder vermeld:

- Door middel van verschillende practoraten worden onderzoek uitgevoerd in de praktijk en kunnen bevindingen direct naar de praktijk worden vertaald. Enkele voorbeelden van practoraten zijn al vermeld onder SDG 2. In een practoraat binnen Albeda wordt onderzoek gedaan naar leerwerkplaatsen en verdere samenwerking tussen het ROC en het beroepenveld, met als doel de onderwijspraktijk te ontwikkelen, te ondersteunen en te vernieuwen.
- Binnen het Alfa-college werken Mode en Interieuropleidingen samen met kunstenaar Claudy Jongstra om kennis over natuurlijke grondstoffen en pigmenten te verkrijgen en innovatie in deze industrieën te bevorderen. Door middel van FabriLab worden transformaties in de mode-industrie gerealiseerd.
- Binnen ROC Rivor bestaat een keuzedeel 'Duurzaamheid in het beroep' voor de techniekopleidingen.
- Studenten die het keuzedeel duurzaamheid volgen moeten verbeterpunten aandragen op het gebied van duurzaamheid (Koning Willem 1 College).

10 SDG 10: Dring ongelijkheid in en tussen landen terug

Door onderwijs te bieden aan kansarmen en aandacht te besteden aan sociale ongelijkheid draagt het mbo op verschillende manieren bij om ongelijkheid in binnen- en buitenland terug te dringen. Meer informatie over de bijdrage van het mbo aan het bestrijden van armoede is te vinden onder SDG 1. Hoe het mbo bijdraagt aan het bestrijden van genderongelijkheid is opgenomen onder SDG 5. Verdere initiatieven op het gebied van sociale ongelijkheid en diversiteit staan hieronder vermeld.

Onderwijs

- Het onderwerp diversiteit is op verschillende manieren opgenomen in het lesmateriaal van onder andere het burgerschapsonderwijs en de keuzedelen (ROC Nova College, Mediacollege Amsterdam, Lentiz, Alfa-college, Noorderpoort, Regio College, Onderwijsgroep Tilburg, ROC Rivior).
- Iedere school biedt op een eigen manier Passend Onderwijs aan behoevende studenten.
- Inzetten van Jobcoaches bij Entreeverlaters om aansluiting op de arbeidsmarkt te vergroten (Alfa-college).
- Betrekken van bedrijfsleven in onderwijs om baankansen te vergroten en stagediscriminatie te voorkomen (Zadkine).
- Rijn IJssel is een van de partners en medegrondleggers van ACT (Academy for Community and Talent). Dit is opgericht voor studenten die een andere bandering vragen dan in de regio beschikbaar is in het 'reguliere' aanbod.
- Antidiscriminatiebeleid (Mediacollege Amsterdam).
- Het bieden van onderwijs en begeleiding aan nieuwkomers in de regio en anderstaligen (17).
- Mbo's bieden jongeren binnen Entree en Niveau 2 onderwijskansen (Aeres Groep, Lentiz, Terra, ROC Midden Nederland, SintLucas, Regio College, Terra, Tilburg Onderwijsgroep).
- Rijn IJssel ontwikkelt samen met andere roc's de Transitie Route Onderwijs-Arbeid, gericht op kansengelijkheid voor jongeren in een kwetsbare positie na het behalen van hun diploma op niveau 3 en 4.

Ongelijkheid tussen landen verminderen

- Fairtrade onderdeel van inkoopproces (ROC Rivior, Lentiz, Noorderpoort, ROC Midden Nederland, Alfa-college, Regio College).
- Delen van kennis en culturele uitwisseling door internationale uitwisseling en stages mogelijk te maken (ROC Rivior, SintLucas, Alfa-college, Lentiz, Mediacollege Amsterdam, Terra, Yuverta).
- Noorderpoort, Alfa-college en lokale organisaties werken samen aan het realiseren van een huiswerkinstituut en -internaat in Roemenië.

Projecten

- Deelname project [Vriend & Vijand](#) (Yuverta).
- Door deelname programma internationalisering voor iedere student een internationale ervaring (Zadkine).

11 SDG 11: Maak steden en menselijke nederzettingen inclusief, veilig, veerkrachtig en duurzaam.

Mbo's dragen bij aan de verduurzaming van de regio door middel van duurzame huisvesting, duurzaam vervoer te stimuleren en bij te dragen aan een duurzame stadsplanning. Initiatieven rondom duurzaam watergebruik zijn opgenomen onder SDG 6. Voorbeelden van de bijdrage van het mbo rond energie zijn te vinden onder SDG 7. Enkele andere voorbeelden van een duurzame omgang met de omgeving zijn hieronder opgenomen.

Ecosystemen, biodiversiteit en verduurzaming van de leefomgeving

- Buitenruimten worden ingericht om biodiversiteit te bevorderen, door middel van bijvoorbeeld bijenhôtels, bij- en vlindervriendelijke planten, voldoende water, insectenhôtels en nestgelegenheden voor vogels (Yuverta, Aeres Groep, Lentiz, Koning Willem 1 College).
- Deelname aan project Limburg Bijeen voor Bijen (Yuverta).
- Uitvoeren van projecten samen met Kenniscentrum Natuur en Leefomgeving (Yuverta).
- S-TEC, een energiezuinige locatie waar regionale partijen (overheid, onderwijs, deelnemers) samenwerken aan de verduurzaming van de leefomgeving (ROC Rivier).
- Mbo's zijn fysiek toegankelijk voor mindervaliden.
- Projecten met de gemeente om de stad te verduurzamen (Koning Willem 1 College).

Slim gebruik van gebouwen

- Schoollocaties worden beschikbaar gesteld aan maatschappelijke organisaties voor een optimale bezetting (ROC van Twente, Lentiz, Deltion College).

Duurzaam vervoer

- Beschikbaar stellen of financieel aantrekkelijk maken van fietsen voor werknemers (ROC Nova College, Aeres Groep, Lentiz).
- Aanmoediging van het gebruik van ov en ontmoediging van het gebruik van eigen vervoer (Albeda).

Onderwijs

- Aanbieden opleiding Leefbare Stad en Klimaat (Yuverta), Stad en Mens (Yuverta) en Smart Building (ROC Rivier).

12 SDG 12: Verzeker duurzame consumptie- en productiepatronen

Door middel van duurzame afvalscheiding, duurzame inkoop en aanbesteding en onderwijs draagt het mbo bij aan de verduurzaming van consumptie- en productiepatronen. Initiatieven rondom duurzame voeding staan reeds vermeld onder SDG 2 en 3, duurzame omgang met water onder SDG 6 en duurzaam energiegebruik onder SDG 7.

Duurzame consumptie- en productiepatronen

- Hergebruik van inventaris en ECT-apparatuur en export van onbruikbare inventaris naar het buitenland (ROC Nova College, Albeda).
- Circulariteit/duurzaamheid is onderdeel van het inkoopbeleid (ROC Nova College, Alfa-college, Noorderpoort, Regio college, ROC van Twente, ROC Nijmegen, ROC Rivior, SintLucas, Zadkine, Deltion College).
- Reductie papierverbruik door middel van digitalisering en keuze voor duurzame papersoorten.
- Duurzame omgang met afval door bijvoorbeeld gescheiden afval in te zamelen (ROC Nova College, Zadkine, 17, 18, Albeda, Noorderpoort).
- Opzetten programma Returnity; optimaliseren afvalscheiding (Deltion College, ROC van Twente).
- Binnen Cibap wordt afval steeds meer gezien als grondstof voor een nieuw Proces. In 2019 heeft Cibap de Circulaire Playground geopend. Over de grenzen van vakdisciplines heen krijgen studenten en professionals hier de mogelijkheid te experimenteren met (afval)materialen. Het stimuleren van de circulaire economie (SDG 12) heeft hiermee een zichtbare plaats gekregen in ons onderwijs. SDG 12 is geïntegreerd in het contract met onze afvalverwerker. Cibap werkt hierin samen met de gemeente Zwolle en stichting WIJZ als partner.
- Scheiding van gebruikte bouwmaterialen door technische opleiding zoals hout en elektra (Albeda).
- Duurzaamheid als vast onderdeel bij aanbestedingsprocedure (ROC Nova College).
- Gebruik van milieuvriendelijke schoonmaakmiddelen (ROC van Twente, Lentiz, Deltion College).
- SAB-catering volledige compensatie van impact op de leefomgeving (Metta standaard) (Mediacollege Amsterdam).
- Voorkomen voedselverspilling in catering (Scalda).
- Verkopen van producten die gemaakt worden bij de bakkersopleiding om voedselverspilling tegen te gaan (Zadkine).
- Fairtrade onderdeel van inkoopproces (ROC Rivior, Lentiz, Noorderpoort, ROC Midden Nederland, Alfa-college, Regio College).
- Handoekrollen van bio-katoen op toiletten en duurzaam toiletpapier (ROC Nova College, ROC van Twente).
- Campagne tegen voedselverspilling in bedrijfsrestaurants (Deltion College).
- 95% recyclebare koffieautomaten/Maas + hergebruik waterflessen (Deltion College).

Onderwijs

- Vast onderdeel in het onderwijs bij curricula, burgerschap en keuzedelen (Lentiz, SintLucas, Regio College, Yuverta, Aeres Groep, Koning Willem 1 College).
- Binnen het Alfa-college werken Mode en Interieuropleidingen samen met kunstenaar Claudy Jongstra om kennis over natuurlijke grondstoffen en pigmenten te verkrijgen en innovatie in deze industrieën te bevorderen. Door middel van FabriLab worden transformaties in de mode-industrie gerealiseerd.

Projecten

- Projecten voor circulaire economie (Aeres Groep).

13 SDG 13: Neem dringend actie om klimaatverandering en haar impact te bestrijden

Het mbo draagt bij aan SDG 13 door enerzijds de impact van de gebouwen op het klimaat te verminderen en in te spelen op klimaatadaptie, anderzijds door bewustwording te creëren in het onderwijs. Activiteiten rondom het verduurzamen van het energiegebruik en het verminderen van de CO₂-uitstoot staan ook al bij SDG 7 vermeld. Andere activiteiten die klimaatverandering en haar impact bestrijden zijn hieronder te vinden.

Impact klimaat verminderen en klimaatadaptie

- Gebruiken van energiebesparingsplan Blue Terra om CO₂ uitstoot te verlagen.
- Deelname aan project Gas2.0 van Energy College, een regionaal initiatief waarmee onderwijsinstellingen, bedrijfsleven en overheden energie-onderwijs ontwikkelen en een nieuwe arbeidsmarkt scheppen met het oog op het dichtdraaien van de gaskraan in 2030. (Alfa-college, Terra).
- Inzetten op behalen doelstellingen Klimaatakkoord routekaart MBO (ROC Nijmegen, Deltion College).
- Onderzoek naar afkoppeling van het gas (Koning Willem 1 College).
- Warmteterugwinning in de ventilatie met warmtewiel (Koning Willem 1 College).
- Opstellen en uitvoeren DMJOP gebouwen & installaties (Deltion College).
- Actieve communicatie (flyers, posters) voor bewustwording (Deltion College).
- Inrichten centraal punt voor tips en ideeën voor energiebesparing (Deltion College).
- Noorderpoort bepaalt in 2021 haar CO₂ footprint en voert n.a.v. deze footprint gerichte acties uit om uiterlijk in 2035 CO₂ neutraal te kunnen functioneren en handelen.
- Klimaatadaptie rondom schoolgebouwen door middel van groene daken wordt onderzocht (Mediacollege Amsterdam).
- Creëren van een groene omgeving door het onttegenen van schoolpleinen en het aanleggen van groen (Lentiz, Terra).

Onderwijs

Het onderwerp klimaat is op verschillende manieren opgenomen in het lesmateriaal van onder andere vaste curricula, burgerschapsonderwijs en de keuzedelen.

- Opleiding tot Junior Consultant Duurzaamheid (ROC Nova College).
- Opleiding Inspecteur Leefomgeving (Lentiz).
- Jaarlijkse [LENthon](#). Klimaatinnovatie challenge die wordt beoordeeld op innovatie, impact op klimaat, winst/besparing voor scholen, uitvoerbaarheid, opschaalbaarheid en koppeling met de werelddoelen (Lentiz).
- De opleiding Game Architecture & Design maakt studenten via de opdracht Utopia bewust van de consequenties van klimaatverandering. Ze maken een game in deze nieuwe omgeving in het jaar 2200. Deze opdracht is onderdeel van de leerlijn Projecten (Terra).

14 SDG 14: Behoud en maak duurzaam gebruik van de oceanen, de zeeën en maritieme hulpbronnen

Het mbo levert een bijdrage aan het behouden van de oceanen, de zeeën en maritieme hulpbronnen door middel van een duurzame bedrijfsvoering en het creëren van bewustzijn onder de studenten. Voorbeelden zijn een duurzame omgang met plastic afval en voorlichting over de Plastic Soup.

Bedrijfsvoering

- Reduceren van het gebruik van plastic verpakkingen in bijvoorbeeld de catering (Mediacollege Amsterdam).
- Recyclen van plastic door afvalscheiding (ROC Rivier, Regio College)
- Inkoop van duurzame vis (Alfa-college, Noorderpoort, Yuverta, Deltion College, Koning Willem 1 College).

Onderwijs

- Voorlichting in het onderwijs over de gevolgen van plastic in het water en niet-duurzame visconsumptie voor het leven in de oceaan (Lentiz, Curio, Deltion College).
- Projecten rondom de Plastic Soup, zoals Protest catwalk: studenten (o.a. Ruimtelijk Vormgever, Audiovisueel en Podium- en Evenemententechniek) dragen thema's aan zoals Plastic Soup, voeren hun opdrachten uit, en laten het zien aan een groter publiek om bewustwording op deze thema's te creëren (Mediacollege Amsterdam), of Project Plastic Soup (Terra).
- Workshops door de visleverancier aan de horecaopleiding over het belang van duurzame waterhuishouding (Alfa-college).

15 **SDG 15: Bescherm, herstel en bevorder het duurzaam gebruik van ecosystemen , beheer bossen duurzaam, bestrijd woestijnvorming en landdegradatie en draai het terug en roep het verlies van biodiversiteit een halt toe**

Door samen te werken met partners in de regio dragen verschillende mbo's bij aan het behouden van ecosystemen en biodiversiteit. Ook door duurzaam om te gaan met afval en bewustwording in het onderwijs te creëren kunnen scholen een bijdrage leveren aan SDG 15.

Afval

- Acties tegen zwerfvuil (Aeres Groep, Lentiz, ROC Rivor, SintLucas, Koning Willem 1 College).
- Verminderen van papiergebruik, afvalpapier scheiden, recyclen en duurzaam inkopen van papier.
- Verminderen van plasticgebruik, afvalplastic scheiden en recyclen.

Duurzame ecosystemen in de regio

- Projecten rondom en het toepassen van natuurinclusieve landbouw.
- Guerilla-actie urban-gardens (SintLucas).
- Lidmaatschap Deltaplan Biodiversiteitsherstel (Yuverta).
- Buitenruimten worden ingericht om biodiversiteit te bevorderen, door middel van bijvoorbeeld bijenhôtels, bij- en vlindervriendelijke planten, voldoende water, insectenhôtels en nestgelegenheid voor vogels (Yuverta, Aeres Groep, Lentiz, Koning Willem 1 College).
- Projecten Biodiversiteit stresstest, voedselbossen en Limburg Bijeen voor Bijen ism KC natuur en leefomgeving. Eén van de lopende projecten in dit kenniscentrum is Nederland Zoemt. Samen met o.a. Natuur & Milieu en Naturalis zijn lesmaterialen ontwikkeld om een grote groep mensen te onderwijzen in bijvriendelijk beheer en bijvriendelijke tuinen. Daarnaast hebben studenten en leerlingen samen met buurtbewoners en de gemeente naast de eigen school een bijvriendelijke stoeptuin aangelegd. (Yuverta).
- Buitenruimten worden ingericht om biodiversiteit te bevorderen, door middel van bijvoorbeeld bijenhôtels, bij- en vlindervriendelijke planten, en voldoende water (Yuverta, Aeres Groep, Lentiz).
- Ondertekening Green Deal Natuurinclusieve landbouw (Yuverta).
- Bomenactie met Arriva (Onderwijsgroep Tilburg).
- Regioleren Natuurinclusieve landbouw (Terra).
- Ondertekening Green Deal Natuurinclusieve Landbouw (Terra).
- [Suikerterrein Broedplaats voor het groen, vogels in kaart op het Suikerterrein, Voedselbos Suikerterrein \(Terra\).](#)

Bewustwording in het onderwijs

- Verwerking van thema's als biodiversiteit en natuurinclusiviteit in het onderwijs.
- Protest catwalk: studenten dragen thema's aan als het bedreigde Amazone Gebied, voeren hun opdrachten uit en laten het zien aan een groter publiek om bewustwording op deze thema's te creëren (Mediacollege Amsterdam).

16 SDG 16: Bevorder vreedzame en inclusieve samenlevingen met het oog op duurzame ontwikkeling, verzeker toegang tot justitie voor iedereen en creëer op alle niveaus doeltreffende, verantwoordelijke en open instellingen

Door een veilige werk- en leeromgeving te bieden aan werknemers en studenten draagt het mbo direct bij aan de bevordering van een vreedzame maatschappij. Als onderwijsinstelling speelt het mbo ook een rol in het behouden van een vreedzame samenleving in de toekomst. In het burgerschapsonderwijs worden studenten voorbereid op een volwaardige deelname in de maatschappij door hen kennis en vaardigheden bij te brengen in de vier burgerschapsdimensies: politiek-juridische dimensie, economische dimensie, maatschappelijk-sociale dimensie en de dimensie vitaal burgerschap. Door het bieden van deze kennis en vaardigheden draagt het mbo bij aan het goed functioneren en het behouden van doeltreffende, verantwoordelijke en open instellingen.

Beleid

- Anti-corruptie: financieel correct handelen, ethisch handelen, ontwikkelen van een anti-corruptiebeleid (Mediacollege Amsterdam).
- Updaten inkoopbeleid en via aanbesteding/inkoop sturen op integriteit (Deltion College).

Projecten:

- Deelname aan schrijfacties van Amnesty International (Lentiz, Koning Willem 1 College).
- Samenwerking met Eerste Wijk Veenhuizen, samenwerken met detentiewerkers en deelnemers, reclassering (Terra).
- Deelname aan de week van de rechten van de mens (Koning Willem 1 College).
- Deelname Unesco-School (Yuverta).

17 SDG 17: Versterk de implementatiemiddelen en revitaliseer het wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling

Het mbo speelt niet alleen een rol in de verduurzaming van de Nederlandse maatschappij. Door middel van internationale partnerschappen levert het mbo ook een bijdrage aan de duurzame ontwikkeling van andere landen. Voorbeelden daarvan zijn projecten op het gebied van ontwikkelingshulp, het delen van kennis of het schenken van materiaal.

Partnerschappen

- Schenking van materiaal aan partnerscholen in het buitenland (Lentiz, ROC Rivor, Onderwijsgroep Tilburg, Deltion College).
- Lidmaatschap Coöperatie Leren voor Morgen (Yuverta).

Projecten:

- Project 'schoon water en hygiëne' voor kansarme kinderen in Nederland en ontwikkelingslanden (Terra).
- Studentprojecten van de opleiding MWM in ontwikkelingslanden (plaatsen van putten en pompen). Excellentieprojecten in: Go for Afrika, Vietnam, Zuid-Amerika (Onderwijsgroep Tilburg).
- Meedoen aan de Rabobank Circulaire Challenge (Deltion College).
- Duurzaamheid en SDG's als onderwerp voor internationale samenwerkingsverbanden in Erasmus+ projecten (Yuverta).
- Deelname aan het Expect project (Koning Willem 1 College).

